

Reni
Eddo-Lodge

**PREČO SA
UŽ S BIELÝMI
NEROZPRÁVAM
O RASE**

preložila
Zuzana Szabóová

s predslovom
Milana Hrabovského

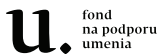

PREČO SA Reni Eddo-Lodge

**UŽ S BIELYMI
NEROZPRÁVAM
O RASE**

Preklad knihy z verejných zdrojov
podporil Fond na podporu umenia,
ktorý je hlavným partnerom projektu.

Copyright © Reni Eddo-Lodge 2017
Translation © Zuzana Szabóová 2021
Preface © Milan Hrabovský 2021
Design & layout © Elena Čániová 2021
Cover photo © Amaal Said 2017
Slovak edition © Laputa/Literárna bašta 2021

ISBN 978-80-99944-36-8

PŘEČO SA UŽ S BIELÝMI NEROZPRÁVAM O RASE

preložila s predslavom
Zuzana Szabóová Milana Hrabovského

Reni
Eddo-Lodge

Pre T & T

PREDSLOV

1.

Tento predslov nie je recenziou knihy, ktorú práve držíte v rukách, ale jej vloženie do kontextu odlišného významu slova rasa používaného v USA, Veľkej Británii a v kontinentálnej Európe. Početné recenzie a kritiky, a to od pochvalných až oslavujúcich autorku po negatívne či výrazne odmietavé, možno nájsť na internete, napríklad v denníkoch *The Times*, *Financial Times*, *The Guardian* alebo v rôznych odborných časopisoch (napríklad *Humanity & Society*, *Probation Journal*, *Library Journal*).

2.

Manfred Berg v štúdiu *The weight of words* (Váha slov, 2014) opísal kurióznu situáciu, ktorú zažil v roku 1993 počas stretnutia historikov združených v Európskej aso-

ciácii pre americké štúdiá. Prizvaní zástupcovia Organizácie amerických historikov (OAH) v záujme dozvedieť sa viac o svojich európskych kolegoch rozдали dotazníky, v ktorých sa (okrem iného) pýtali aj na rasu. Niektorí európski historici prejavili nevôľu a jeden z nich dokonca odkazoval na nacistické „árijské certifikáty“. Zaskočený zástupca OAH musel vysvetľovať, že takáto otázka – práve naopak – vyjadruje rešpekt OAH k odlišnosti jej členov. Toto nedorozumenie potvrdilo známy fakt medzi odborníkmi a odborníkmi na problematiku rasy: „anglický“ význam slova rasa sa líši od významu slova rasa používaného v kontinentálnej Európe.

3.

Lenže odlišnosť „anglického“ a „kontinentálneho“ chápania rasy nie je jediným problémom spojeným so slovom rasa. Aktuálne závery odborného výskumu slova rasa sú veľavravné, slovo rasa sa používalo (a používa) na vyjadrenie viacerých odlišných pojmov: pôvod, jazyk, dedičnosť, gény, telo, fyzický vzhľad, etnicita, (biologický) druh, plemeno, národnosť, trieda, kasta, identita alebo farba (pleti). Dosiaľ nebola prijatá jednoznačná a záväzná definícia pojmu rasa, ktorú by akceptovali rovnako prírodné, ako aj spoločenské vedy. Odborná obec stále nevie nájsť zhodu ani vo všeobecne prijímaných kritériách, pomocou ktorých by bolo možné zadeľovať ľudskú populáciu do rás – teda ktoré „rasové znaky“ máme považovať za „skutočné“ rasové znaky. A medzi odborníkmi a odborníkmi neexistuje dokonca ani zhoda v určení počtu rás. Inak povedané, súčasný odborný výskum (v prírodných

aj spoločenských vedách) v problematike rasy *neponúka* žiadnu zhodu v tom, čo je vlastne rasa. Vincent Sarich a Frank Miele, ktorí v knihe *Race* (Rasa, 2004) obhajujú existenciu biologických rás, tvrdia, že na otázku *Kolko je vlastne rás?* nemáme vedeckú odpoveď. Ľudskú populáciu nie je možné zaradovať do presne definovaných farebných skupín (napríklad: „čierna“, „biela“, „hnedá“ či „žltá“); rasy sú „nejasné množiny“, a preto je otázka *Aký je počet rás?* nesprávne položená. Dôvodom je, že existuje vysoká variabilita v odtieňoch sfarbenia kožného pigmentu (ani „biela“ nie je vždy „biela“). Či je niekto „biely“, „čierny“, „hnedý“ alebo „žltý“ závisí od toho, *kto* sa pýta, *kde*, *kedy* a *akú* metodológiu klasifikácie používa. Tento odborný záver by mal viesť k zvýšenej opatrnosti voči používaniu slova rasa. Bohužiaľ, pri jeho používaní sa len málokedy odkazuje na odborný výskum. Len čo prenikne slovo rasa do politického diskurzu, stáva sa niečím natoľko samozrejmým, že ani len nevyvolá otázku, o čom vlastne hovoríme, keď hovoríme o rase.

4.

V odbornom výskume sa môžeme stretnúť s jedným významom slova rasa, ku ktorému sa v posledných rokoch prikláňa viacero prírodných a spoločenských vedcov a vedkýň: Rasa je biokultúrna klasifikácia – rasa je prepojenie reálnej biologickej „zložky“: (1) *pigmentu* so sociálno-kultúrne prideleným znakom: (2) *farbou*. Existuje teda zásadný rozdiel medzi *sfarbením kožného pigmentu* (dedičný biologický znak; sfarbenie kožného pigmentu nie je „sociálny konštrukt“) a *farbou pleti* (sociálno-kul-

túrne pridelená interpretácia danému sfarbeniu kožného pigmentu).

Ľudia sa dennodenne stretávajú na ulici, v práci či v obchodoch s osobami, ktoré sa dajú zaradiť do rôznych skupín: ženy, muži, deti, nízki, vysokí atď. Okrem týchto skupín sa ponúka aj zaradovanie cez sfarbenie ich kožného pigmentu do *farebných* skupín. Prečo mnohí ľudia zvolia ako zásadný znak odlišovania ľudí práve sfarbenie kožného pigmentu? Nina G. Jablonski vo svojich štúdiách *The struggle to overcome racism* (Zápas o prekonanie rasizmu, 2012) a *Skin color and race* (Farba kože a rasa, 2020) tvrdí, že sfarbenie kožného pigmentu je priamo viditeľné a ľudia sú vďaka ich evolučnému „príbehu“ vizuálne orientované bytosti a informácie o svete (a druhých ľuďoch) získavajú primárne zrakom. Okrem evolučného príbehu sa na voľbe sfarbenia kožného pigmentu – ako zásadného znaku na odlišovanie ľudí – podieľali aj konkrétne sociálno-kultúrne dejiny, pretože samotné *farebné* označenie nikdy nebolo len povrchovým označením: farby mali (a majú) aj svoj sociálno-kultúrny význam a konkrétne spoločnosti prideliť farbám rôzne významy. Napríklad význam bielej a čiernej farby má svoje dlhé kultúrne a religiózne dejiny, ktoré, nielen v rámci západnej civilizácie, prideliť bielej farbe pozitívnejšie významy než čiernej farbe. Michel Pastoureau v knihe *Noir* (Čierna, 2008) odhaľuje dejiny čiernej farby, ktorá sa pod vplyvom tzv. *teologizácie* farieb postupne zmenila na symbol temnoty, negácie a prekliatia. Teologický význam čiernej farby spojený s prekliatím tak do istej miery „predpripravil“ pôdu pre neskoršie „teórie“ otrokárov, ktorí v začiatkoch otrokárskeho systému neobhajovali

zotročovanie Afričanov ich „biologickou menejcennosťou“, ale práve negatívnym (teologickým) významom čiernej farby (*blackness*). Nina G. Jablonski preto zdôrazňuje, že nie samotná existencia biologických rozdielov medzi ľudskými populáciami, ale práve spojenie čiernej farby pleti s menejcennosťou bolo jednou z najdeštruktívnejších myšlienok všetkých čias.

5.

Tento rozmer sociálno-kultúrneho významu čiernej farby, ktorý sa uplatnil ako teologické zdôvodnenie zotročovania Afričanov, našiel živnú pôdu v knihách a akademických štúdiách v tých západných krajinách, ktoré sa v minulosti podieľali na zavedení a realizácii otrokárskoho systému, predovšetkým v USA a v posledných rokoch aj vo Veľkej Británii. Kvôli kolonializmu a otrokárskemu systému vznikol v USA špecifický sociálno-ekonomický systém *dvoch* skupín: otrokov a otrokárov. Obe skupiny boli identifikované na základe ich geografického pôvodu, ktorý sa opísal pomocou farebnej terminológie. Na začiatku 20. storočia zaviedli USA s cieľom sociálneho oddelenia (segregácie) týchto dvoch skupín pravidlo „jednej kvapky krvi“ (*one-drop rule*). Ak mal človek aspoň jedného predka z Afriky alebo Karibiku (teda s jednou kvapkou „čiernej krvi“), bol považovaný za čierneho (*black*) alebo za toho, kto má inú ako bielu farbu pleti – v historickom pomenovaní: „čierny/i“ (*negro*) alebo „farebný/í“ (*colored*). Takto farebne definované skupiny mali v rámci segregačného systému výrazne odlišné sociálne, kultúrne, politické a ekonomické zaradenie. Ruth Benedict v knihe *Race*

(Rasa, 1940) uviedla, že rasizmus voči čiernym v USA bol „sociálny“, pretože – v jej chápaní – nie samotná rasa (viditeľné dedičné biologické znaky), ale predsudky historicky nakopené „vôkol“ čiernej farby pleti sa spolupodieľali na vytvorení sociálne nespravodlivého systému.

Toto „duálne“, „farebné“ rozdelenie spoločnosti zaviedlo v USA charakteristický prístup k chápaniu rasy, kde sa rasa (*race*) a farba (*color*) stali synonymami. Úzke prepojenie farby a rasy viedlo k tomu, že v USA sa rasa (farba) stala súčasťou individuálnej, ako aj skupinovej identity. Rasa sa v USA síce považuje za ľuďmi vymyslený spôsob klasifikácie, ale so zásadným vplyvom na každodenný život ľudí. V tomto zmysle píše Reni Eddo-Lodge, že jej „černošstvo“ [blackness] bolo spolitizované proti jej vôli“ (s. 81, v origináli), že bola „viditeľne označená ako odlišná po celý jej život“ (s. xii, v origináli).

Autori knihy *Identity Politics and the New Genetics* (Politika identity a nová genetika, 2012) uvádzajú, že „anglické“ slovo rasa je kategóriou, ktorá pre Američanov a Britov vyjadruje ich vlastné sebaepochopenie, sebazaradenie a sebalokalizovanie do danej komunity. Sebazaradovanie, ako aj zaraďovanie druhých ľudí do farebných rás učinilo v USA a Veľkej Británii z rasy bežnú analytickú kategóriu, súčasť verejných politík, politický nástroj na klasifikáciu populácií a podklad na formovanie politík identít. Takéto chápanie rasy sa ale nedá porovnať s kontinentálnou Európou a – dodajme – ani preložiť. Preklad nie je iba o preložení slov, ale aj o prenesení ich významu, a ten je ovplyvnený historickým a kultúrnym kontextom. USA aj Veľká Británia majú špecifickú históriu, ktorá sa spolupodieľala – na rozdiel od kontinentálnej Európy – na

formovaní odlišnej politiky (rasových) identít, a preto tieto politiky nemožno považovať za univerzálne platné.

6.

Antirasizmus je v USA, a aktuálne čoraz viac aj vo Veľkej Británii, spojený s antikolonializmom, antiotrokárstvom, antidiskrimináciou. Z takéhoto antirasizmu sa rodí presvedčenie, že existuje *globálna* nerovnosť vychádzajúca z dedičstva kolonializmu a otrokárskeho systému a z nich pochádzajúceho sociálneho, kultúrneho, ekonomického a politického systému „bielej nadradenosti“ (*white supremacy*), ktorá zavádza systémový, inštitucionálny alebo štrukturálny rasizmus. „Biela nadradenosť“ presadzuje ideológiu „belošťva“ (*whiteness*) ako nespochybniteľnú normu, ktorá zabezpečuje „bielym“ ich nezaslúžené „biele privilégia“ (*white privilege*): historicky utláčané rasy inej ako bielej farby pleti (*colored*) sú neustále utláčané „bielymi“, pretože systém „bielej nadradenosti“ je nadnárodne pretrvávajúcou dominanciou „bielej Európy“ nad nebielymi a neeurópskymi populáciami. „Bieli“ získavali (a získavajú) sociálne, kultúrne, ekonomické a politické výhody v dôsledku nespravodlivého systému, ktorý sami vytvorili. Takto chápaná rasová a sociálna spravodlivosť cieľi na zmenu celého nespravodlivého („bieleho“) systému.

Navyše, ako uvádza aj Reni Eddo-Lodge, z ideológie „belošťva“ sa formuje aj chápanie rasizmu, ktoré nie je v kontinentálnej Európe až také bežné. Pri tzv. štrukturálnom rasizme nejde ani tak o osobné predsudky, o otvorené prejavy diskriminácie, o vedomú a úmyselnú nenávisť konkrétnych „zlých“ ľudí. Štrukturálny rasiz-